

snagama povuče u Austriju, a njegove snage koje su jedinice 2 armije potisnule na liniju Celje, Kranj i taktički okružile — prinudili na kapitulaciju. Pojedine nemačke jedinice, a naročito ustaško-četničke snage, koje su u očajničkom pokušaju da se probiju u Austriju produžile borbu i posle stupanja na snagu odredaba o bezuslovnoj kapitulaciji, opkoljene su na prostori Slovenjgradec, Guštanj, Priberk, Dravograd i, 15 maja, prisiljene na kapitulaciju. Time su savladane i poslednje neprijateljske snage koje su našim trupama pružale organizovani otpor.

U operacijama Jugoslovenske armije za konačno oslobođenje zemlje neprijateljski gubici su bili vrlo veliki. Oni su iznosili oko 100.000 mrtvih i oko 300.000 zarobljenih, među kojima je bilo i više generala na čelu sa Vrhovnim komandantom Jugoistoka generalom Lerom.

Od viših operativnih štabova zarobljeni su Stab Grupe armija »E« i štabovi 21, 91 i 97 armiskog korpusa sa armiskim i korpusnim jedinicama, a od operativnih jedinica 22, 41, 181, 237 pešadiska divizija; 104 lovačka divizija; 188 brdska divizija; 11 poljska vazduhoplovna divizija; 7 SS divizija »Princ Eugen«; 369, 373 i 392 legionarska divizija; delovi 1 i 2 kozačke divizije i 438 divizija za naročitu upotrebu; Borbena grupa »Fišer« i Borbena grupa »Gajger«.

Sem ovih, zarobljen je veći broj policiskih jedinica, samostalnih pukova i bataljona za osiguranje, koji su taktički bili potčinjeni pomenutim divizijama.

Zaplenjeno je 173.662 puške, 24.454 automatska oruđa, 1.520 topova, 97 tenkova, 3.751 kamion, 40 aviona i mnogo drugog raznovrsnog ratnog materijala i opreme.

U borbama koje su produžene i posle kapitulacije Nemačke, do 15 maja, zarobljeno je oko 30.000 ustaša i četnika zajedno sa njihovim štabovima.

### Opšti zaključak

Ratno-revolucionarni cilj postavljen na početku ustanka 1941 — nacionalno i socijalno oslobođenje naših naroda — postupno je ostvarivan tokom Narodnooslobodilačke borbe i Revolucije.

U toku prve dve godine rata, vrhovno rukovodstvo Narodnooslobodilačkog pokreta posvetilo je pažnju prvenstveno razvoju i jačanju oslobodilačko-revolucionarne armije kao

osnovnom faktoru za postizanje postavljenog ratnog cilja. Uspeši koje je ova postigla u tom periodu rata, a naročito posle IV i V neprijateljske ofanzive, krunisani su istoriskim odlukama Drugog zasedanja Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, 29 novembra 1943 g. u Jajcu.

Imajući stalno pred očima postavljeni ratni cilj i čvrsto držeći inicijativu u svojim rukama NOVJ je i 1944 g. produžila upornu borbu za konačno oslobođenje svoje zemlje i požrtvovano je ispunjavala svoje savezničke obaveze. Ukoliko se bližio kraj ratu, utoliko je njena uloga postajala sve značajnija. U vreme velikih ofanzivnih operacija Crvene armije na Istočnom frontu (početkom 1944 g.) i ofanzive zapadnih saveznika u Italiji (počev od 11 maja 1944 g.) trebalo je na jugoslovenskom ratištu što više otežati pregrupisavanje i manevar neprijatelja protiv savezničkih snaga na susednim ratištima, tj. u stalnoj borbi nanositi gubitke neprijateljskoj živoj sili, onemogućiti uredan dotur ratnog materijala i sprečavati izvlačenje važnih sirovina iz zemlje za potrebe nemačke ratne industrije. Činjenica da je NOVJ ovako složene zadatke s uspehom izvršavala pozitivno je uticala na promenu odnosa zapadnih saveznika prema našoj Narodnooslobodilačkoj borbi, te su ovi, u duhu odluka konferencije u Teheranu, počeli da nam ukazuju materijalnu pomoć. U međuvremenu je uspostavljena neposredna veza između Vrhovnog štaba NOV i POJ i savezničkih komandi, čime je još čvršće povezana borba naroda Jugoslavije sa borbom čitave antihitlerovske koalicije. Na zahtev zapadnih saveznika, na ostrvu Visu je 16 juna 1944 g. postignut sporazum između Fretsednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije maršala Tita i pretседника emigrantske vlade Ivana Šubašića. Deklaracija pretседnika Šubašića od 8 avgusta, kojom je osuđena kolaboracija sa neprijateljem, i, naročito, deklaracija maršala Tita od 17 avgusta, koja je pretstavljala poziv za stupanje u Narodnooslobodilačku vojsku, naišle su na snažan odjek u zemlji. Tada je osipanje kvislinških jedinica naglo ubrzano, pa su se samo izraziti izdajnici, ili potpuno zavedeni ljudi, i dalje borili na strani okupatora.

U neprekidnim borbama sa pokretnim i dobro vođenim jedinicama NOVJ, čija je udarna snaga bila u stalnom porastu, neprijateljsko komandovanje trpelo je ozbiljne neusphe: prolećni ofanzivni poduhvati protiv jedinica NOV i PO Makeдонije bili su razbijeni; vazdušni desant na Drvar (25 maja), radi uništenja Vrhovnog štaba NOV i POJ, pretrpeo je neuspeh; saobraćaj i na glavnim komunikacijama bio je sve nesigurniji, a prebacivanje nemačkih snaga i ratnog materijala na italijansko ratište skoro je onemogućeno posle junskih akcija naših jedinica na operativnom području Slovenije.

Letnja ofanziva Saveznika na svim frontovima dovela je i nemačku Komandu Jugoistoka u težak položaj. Tako je neodrživa Hitlerova koncepcija »braniti sve i po svaku cenu« imala veoma negativan uticaj i na upotrebu i na raspored nemačke balkanske grupacije. Iako se ratna situacija stalno pogoršavala, gro ovih nemačkih snaga ostaje u Grčkoj i na jugu Balkana, a svako veće pomeranje ili skraćivanje fronta izričito je bilo zabranjeno. Pod ovakvim uslovima, okupatorsko-kvislinške snage na jugoslovenskom ratištu nisu uspele da preduzetim ofanzivnim protivakcijama (operacije »Trumpf«, »Halali«, »Draufgenger« i »Ribecal«) spreče prodor glavnine NOVJ u Srbiju. U vreme ovog prodora, i izbijanja savezničkih jedinica na Vislu, na Dunav kod Turn Severina i na Rajnu, celokupna snaga Grupe armija »E« još se nalazila u Grčkoj, čime je njeno povlačenje bilo dovedeno u pitanje.

Razvoj događaja na jugoslovenskom ratištu potvrdio je da je glavnina NOVJ pravovremeno i vesto izvršila odluku Vrhovnog štaba o prenošenju težišta operacija u istočne krajeve zemlje. Očekivani rezultati potpuno su ostvareni. Razbijanjem četničko-nedićevskih kvislinških formacija i postojećeg pravno-političkog aparata postignut je u Srbiji veliki politički uspeh, i ponovo je rasplamsan Narodnooslobodilački pokret u njoj. Oružje i oprema zaplenjeni od neprijatelja, naročito od kvislinških i od bugarskih okupacionih jedinica, omogućili su ubrzani razvoj mladih srpskih divizija. Neposredna saradnja sa snagama Crvene armije krunisana je najzad velikom zajedničkom pobedom kod Beograda. Ova pobjeda imala je velike vojno-političke posledice, a naročito je uticala na dalje povlačenje nemačke Grupe armija »E«. Tako je glavnina NOVJ, uz sadejstvo delova II i III ukrajinskog fronta Crvene armije i bugarske otečestvenofrontovske 2 armije, u letnje-jesenjem periodu završnih operacija, postigla na tlu Srbije velike uspehe koji su izrazito uticali na konačni ishod rata. Do kraja godine potpuno su oslobođeni: Makedonija, Srbija, Crna Gora, Dalmacija i najveći deo Hercegovine, prošireni su znatni delovi slobodne teritorije na područjima Bosne, Hrvatske i Slovenije, a saobraćaj na preostalim komunikacijama bio je pod stalnim pritiskom naših jedinica. Mnoge neprijateljske jedinice bile su razbijene a delom uništene ili zarobljene, dok su druge produžile povlačenje samo sa lakim naoružanjem. Tek krajem godine uspela je nemačka Komanda Jugoistoka da stabilizuje istaknuti front na srednjem Dunavu i u Sremu. Držeći usto niz jakih uporišta u dolinama Drine, Bosne, Vrbasa i Une, nemačke jedinice su, uz najveće napore i žrtve, produžile odstupanje preko Bosne ka dolini Save. Međutim, zbog ovakvog povlačenja, izgubile su dragoceno vreme, i snage Grupe armija

»E« nisu stigle da ojačaju nemački front u Mađarskoj ili ozbiljnije ugroze južno (levo) krilo i bok trupa Crvene armije na Dravi.

Mada je dolazak Vrhovnog komandanta i Nacionalnog komiteta u Beograd (odmah po njegovom oslobođenju) ubrzao mere za dalje vođenje rata, ipak se osetila neophodna potreba za kraćim zastojem u većim ofanzivnim poduhvatima. Proboj stabilizovanog nemačkog fronta u Sremu i napadi na solidno utvrđena uporišta iziskivali su potrebna sredstva i pripreme. Isto tako, zbog karaktera novih operacija koje je trebalo voditi na savremeni način, i sadejstva sa savezničkim armijama, trebalo je izvršiti odgovarajuću reorganizaciju NOVJ. Tako je od sredine 1944 g. udvostručena njena ukupna jačina, a uproleće 1945 g. ona je imala oko 800.000 boraca.

Nagli porast i jačanje oružanih snaga NOVJ i složenost rukovođenja velikim brojem jedinica, neposredno potčinjenih Vrhovnom štabu, diktirali su formiranje armija. Tako su, tokom nastalog predaha u zimskom periodu, već 1 januara 1945 g. formirane 1, 2 i 3 armija, a 1 marta 4 armija. Skoro sve divizije preoružane su novim, savremenim naoružanjem, zaplenjenim od neprijatelja ili nabavljenim kod Saveznika. Postojeći i novoformirani štabovi popunjeni su najsposobnijim u borbi proverenim kadrom. Armija je dobila savremeniju formaciju. Jedinice su popunjene i osposobljene za bolju operativnu i taktičku upotrebu. Formirane su i dve vazduhoplovne divizije, a izvršeno je preformiranje mnogobrojnih drugih jedinica. Već 1 marta je NOVJ preimenovana u Jugoslovensku armiju, a dotadašnji Vrhovni štab — u Generalštab Jugoslovenske armije. Istovremeno su izvršene obimne pripreme za usklađivanje svih napora u cilju konačnog oslobođenja Jugoslavije. Tako je Jugoslovenska armija početkom marta bila spremna za prelaz u opštu ofanzivu. Njen sastav je u to vreme bio: 4 armije, 12 korpusa, 52 divizije (u sastavu korpusa i armija), 2 vazduhoplovne divizije, 3 tenkovske, 6 artiljerijskih i 5 inženjerskih brigada (u neposrednom sastavu armija) i raznovrsne jedinice Ratne mornarice. Sem toga bilo je i 16 samostalnih brigada KNOJ-a i veći broj partizanskih odreda.

Nemačke protivofanzive tokom zime 1944/45 g. u Ardenima i na prostoru Blatnog Jezera pretrpele su neuspeh. Izgubivši u tim poduhvatima i poslednje veće rezerve, Nemačka je došla u bezizlaznu situaciju. Crpeći poslednje rezerve u ljudstvu i materijalu, Hitler je ipak uspeo da produži rat za još koji mesec. Ovi očajnički pokušaji Nemaca nisu niukoliko mogli da poremete plan Saveznika za opštu prolećnu ofanzivu. Cilj te ofanzive bio je: koncentrično i jednovremeno nadiranje

na svim frontovima ka srcu Nemačke radi konačnog uništenja njene vojne sile.

Na osnovi opšteg savezničkog plana, prolećna ofanziva Jugoslovenske armije tačno je koordinirana sa operacijama savezničkih snaga u Mađarskoj i Italiji. U duhu osnovne operativno-strategijske ideje Vrhovnog komandanta, izvođeći glavni udar opštim pravcem: Beograd—Zagreb—Ljubljana—Beljak, ona je manevrom krilnih armija — 4 armije duž obale Jadrana, a zatim dolinom Soče ka Koruškoj, i 3 i 1 armije između Drave i Save ka Koruškoj — razbila snage neprijatelja na oba krila njegovog istaknutog fronta i, uz frontalni pritisak 2 armije, dovela glavninu neprijateljskih snaga u kritičnu situaciju. Nastavljajući operacije, uz sadejstvo 4, 6, 7, 9 i 11 korpusa, jedinica IV operativne zone i mnogobrojnih partizanskih odreda u neprijateljskoj pozadini, krilne armije su doprinele da snage nemačke balkanske grupacije, sa kvislinškim ostacima, pretrpe velike gubitke i da najzad u Sloveniji budu zarobljene ili uništene.

Potrebno je istaći da su u ovom poslednjem periodu rata štabovi armija, u duhu opšteg planiranja od strane Generalštaba Jugoslovenske armije, samostalno rešavali operativno-strategijske zadatke na svojim pravcima. Iako je Generalštab bio i sada glavni organizator svih važnijih operacija, štabovi armija neposredno su rukovodili armiskim operacijama u svim njihovim etapama i uspevali, skoro uvek, da sprovedu u delo postavljene zadatke. Njihovo rukovođenje naročito se ogledalo u konkretnijem planiranju i celishodnoj organizaciji sadejstva, pri čemu je skoro u svim situacijama bila ostvarena gipkost komandovanja. Pravilno je regulisano i rukovođenje mnogobrojnim jedinicama u neprijateljskoj pozadini i obezbeđeno njihovo sadejstvo sa operacijama armija, što je doprinelo bržim uspesima na frontu i često dovodilo do paralizovanja neprijateljskog otpora. Pojačavajući takva dejstva infiltracijom novih jedinica, 4 armija je brzo nadirala preko planinskog zemljišta svoje zone, vršeći i niz uspešnih pomorsko-desantnih operacija u zajednici sa jedinicama Ratne mornarice.

Pored ovih pozitivnih rezultata bilo je kod pojedinih armija i izvesnih nedostataka. U nekim etapama operacija, zbog slabe obaveštajne i izviđačke službe, nije se raspolagalo potrebnim podacima o snagama i rasporedu neprijatelja, što je navodilo na pogrešne pretpostavke i zaključke. Volja neprijatelja za otporom češće je potcenjivana, usled čega nije dosledno sprovedeno sadejstvo rodova vojske. Sem 4 armije, kod svih ostalih osećao se tada nedostatak artiljerijske municije, zbog čega je pešadija često ostajala bez dovoljne artiljerijske podrške.

Uporedo sa vojnim uspesima, u ovom periodu konačno je završena organizacija nove, revolucionarne vlasti radnog naroda i nove države; već 7 marta 1945 g. formirana je prva vlada Demokratske Federativne Jugoslavije, a u toku aprila i maja obrazovane su vlade federalnih jedinica — Slovenije, Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Makedonije.

Mada su se u njemu ispoljile izvesne slabosti, lokalni neuspesi, pa čak i teške krize, naš rat je ipak dobro vođen i uspešno završen, zahvaljujući prvenstveno herojskom zalaganju i požrtvovanju jugoslovenskih naroda. U konkretnoj međunarodnoj, odnosno jugoslovenskoj vojno-političkoj situaciji, napori jugoslovenskih naroda bili su pravilno usmereni, pre svega stvaralačkom primenom marksizma-lenjinizma iz jednog centra — Vrhovnog štaba, odnosno Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije, na čijem se čelu, i kao vrhovni komandant i kao vođa Revolucije, nalazio Josip Broz-Tito.

Karakteristično je da su se nemačko-kvislinške snage i u završnim operacijama na jugoslovenskom ratištu borile sa velikom upornošću i požrtvovanjem. Tadašnja nesmanjena borbena vrednost neprijateljskog vojnika, naročito nemačkog, bila je pojačana svešću o počinjenim nedelima i strahom od zaslužene kazne. Samo tako može se objasniti izvlačenje pojedinih neprijateljskih jedinica iz veoma teških situacija za vreme otstupanja. Već su delovi Crvene armije bili zauzeli Beč (13 aprila), i savezničke snage se spojile na r. Elbi (25 aprila)^ a nemačke jedinice još su vodile teške borbe u Hrvatskoj, Bosni i Sloveniji; one su se s nesmanjenom upornošću borile na prilazima Zagreba i posle predaje Berlina (2 maja). Želeći da se predaju zapadnim saveznicima, one su produžile borbe na jugoslovenskom ratištu čak i posle opšte i безусловne kapitulacije Nemačke (8 maja).

Koliko je Jugoslovenska armija doprinela zajedničkoj pobedi, pored ostalog vidi se i iz činjenice da je ona vezivala veoma jake fašističke snage koje bi inače bile upotrebijene na frontovima Saveznika. Tokom Drugog svetskog rata na jugoslovenskom ratištu je stalno bilo do 25 nemačkih i oko 22 italijanske divizije, pored velikog broja bugarskih, mađarskih i raznih kvislinških jedinica (u ukupnoj permanentnoj jačini od oko 20 divizija).

Boreći se neprekidno protiv nemačkih, italijanskih, bugarskih i mađarskih okupatora i domaćih izdajnika, narodi Jugoslavije učinili su sve što je bilo u njihovoj moći da se izvojuje pobeda nad fašizmom. U tim borbama oni su podneli izuzetno teške žrtve. Jedinice NOV i POJ (odnosno, docnije, Jugoslovenska armija) imale su ukupno 305.000 poginulih i preko 400.000 ranjenih boraca. I nedužno stanovništvo teško je nastradalo

(masovne neprijateljske odmazde; umiranje po raznim logorima; bolest, glad i iznurenost). Ukupni gubici koje su jugoslovenski narodi stvarno podneli penju se na preko 1,700.000 žrtava. Ratna pustošenja nanela su celokupnoj privredi i narodnom gazdinstvu štetu koja se ni približno ne može sagledati i izračunati. Preko 820.000 kuća bilo je razoreno ili spaljeno; devedeset otsto svih železničkih pruga je onespoboljeno; dve trećine stoke je opljačkano; najveći broj važnih industriskih objekata je onespoboljen. Ta pustošenja, i pored svih posledratnih preguća, ostavila su duboke tragove koji će se morati otklanjati dugi niz godina.

Navedeni doprinos Jugoslovenske armije u Drugom svetском ratu, žrtve koje su podneli narodi Jugoslavije i izuzetne posledice teške fašističke okupacije naišli su na opšte priznanje slobodoljubivog sveta, a posebno su istaknuti na Konferenciji mira u Parizu, avgusta 1946 g., od strane zvaničnih savezničkih predstavnika. Međutim, oslobodilačka borba naroda Jugoslavije dala je veliki prilog i u moralno-političkom pogledu. Pod njenim uticajem počinjali su i jačali oslobodilački pokreti i u drugim zemljama okupirane Evrope, a naročito u Grčkoj, Albaniji, Bugarskoj i Italiji. Centralni komitet KPJ i Vrhovni štab NOV i POJ pomagali su politički, vojnički i materijalno snage otpora u ovim zemljama i slali instruktore da pruže pomoć u organizovanju oružanih ustanaka. Na našoj slobodnoj teritoriji- Vrhovni štab je od pripadnika susednih naroda formirao: bugarsku brigadu »Georgi Dimitrov«, Prvu i Drugu sofišku brigadu i bataljone »Vasil Kolarov« i »Hristo Botev«; mađarsku brigadu »Petefi«; grčku Lerinsko-kostursku i Egejsku brigadu; tri italijanske brigade, od kojih je docnije formirana Divizija »Garibaldi«; Čehoslovačku brigadu (formiranu od jugoslovenskih državljana češke narodnosti); Austriski bataljon i nekoliko nemačkih četa. Sem toga, slobodna teritorija u Jugoslaviji često je poslužila da se na njoj odmore i naoružaju ustaničke jedinice okolnih naroda. Cilj je ove pomoći bio: omogućiti rodoljubivim i antifašističkim snagama u susedstvu da uispešno vode oslobodilačku borbu.

Glavna zasluga za sve uspehe u Narodnooslobodilačkom ratu pripada Komunističkoj partiji Jugoslavije. Kao inicijator i organizator oružanog ustanka i kao rukovodeća i usmeravajuća sila oslobodilačkog rata i revolucije, ona je uspeła da mobilise, objedini i aktivira sve patriotske i slobodoljubive snage radi postizanja velikog istoriskog cilja: nacionalnog i socijalnog oslobođenja naših naroda.

Tako je natčovečanskom četvorogodišnjom borbom, pod rukovodstvom KPJ i druga Tita, stvorena nova Jugoslavija, bratska i ravnopravna zajednica jugoslovenskih naroda.

Svojom borbom protiv fašističkih okupatora Jugoslavija je, stekla veliki ugled u posleratnom svetu.

Narodnooslobodilačka borba ima naročito trajan značaj u pogledu moralno-političkog vaspitanja novih jugoslovenskih generacija: bezbrojnim primerima herojskog žrtvovanja za slobodu i nezavisnost domovine, za novi, bolji i srećniji život naših ljudi — ona će biti stalni potstrek mladom pokoljenju u daljoj izgradnji socijalističke Jugoslavije.



# S A D R Ź A J

## I

### UVOD

T

## II

### OPERACIJE NOVJ ZA OSLOBOĐENJE SRBIJE, MAKEDONIJE, CRNE GORE I DALMACIJE

#### 1

#### PRODOR SNAGA NOVJ U SRBIJU

	Strana
Plan Vrhovnog štaba i grupisanje snaga . . . . .	15
Raspored i namere neprijatelja . . . . .	18
Prvi pokušaj Nemaca da spreče prodor snaga NOVJ u Srbiju . . . . .	20
<i>Topličko-jablanička operacija.</i> . . . . .	20
<i>Andrijevička operacija.</i> . . . . .	27
<i>Prodor Operativne grupe divizija u Srbiju.</i> . . . . .	33
<i>Borbe u istočnoj Bosni.</i> . . . . .	38
Drugi pokušaj Nemaca da spreče prodor snaga NOVJ u Srbiju . . . . .	40
<i>Durmitorska operacija.</i> . . . . .	43
Prodor 1 proleterskog i 12 udarnog korpusa NOVJ u Srbiju . . . . .	54

#### 2

#### OPERACIJE U SRBIJI

Operacije snaga NOVJ do spajanja sa snagama Crvene armije . . . . .	58
<i>Situacija krajem avgusta 1944 godine.</i> . . . . .	58
<i>Operacije 1 proleterskog i 12 udarnog korpusa NOVJ i Operativne grupe divizija do izbijanja na liniju Aranđelovac, Valjevo, Krupanj.</i> . . . . .	64
<i>Operacije 13 i 14 korpusa NOVJ u južnoj i istočnoj Srbiji . . . . .</i>	78
<i>Situacija krajem septembra 1944 godine.</i> . . . . .	88
<i>Operacije 1 armijske grupe NOVJ u zapadnoj Srbiji i Sumadiji.</i> . . . . .	90
Operacije snaga NOVJ, II i III ukrajinskog fronta i bugarske 2 armije. . . . .	94
<i>Prodor trupa III ukrajinskog fronta CA u Pomoravlje . . . . .</i>	94
<i>Niska operacija.</i> . . . . . ; . . . . .	102
<i>Beogradska operacija.</i> . . . . .	110
<i>Dejstva u Vojvodini.</i> . . . . .	138

## OPERACIJE U MAKEDONIJI

Situacija polovinom 1944 godine. . . . .	.140
Dejstva NOV do kapitulacije Bugarske. . . . .	.144
<i>Borbe u avgustu i početkom septembra 1944 godine</i> . . . . .	144
<i>Borbe u septembru i početkom oktobra 1944 godine</i> . . . . .	150
Operacije snaga NOVJ i nove bugarske vojske. . . . .	.158
<i>Operacije u istočnoj Makedoniji.</i> . . . .	.161
<i>Operacije u zapadnoj Makedoniji.</i> . . . .	.174
<i>Operacije na vardarskom pravcu.</i> . . . .	.178
<i>Uništenje balista.</i> . . . .	.184
Zaključak. . . . .	.189

## 4

## ZAVRŠNE OPERACIJE U SRBIJI

Borbe kod Kragujevca i Kraljeva. . . . .	.193
Borbe na Kosovu i Metohiji. . . . .	.196
<i>Kosovska operacija.</i> . . . .	.196
Borbe na pravcu Kraljevo—Užice—Ljubovija. . . . .	202
Čišćenje zapadne Srbije od neprijatelja. . . . .	204
Borbe na pravcu Novi Pazar—Sjenica—Višegrad. . . . .	206
Prelaz Južne operativne grupe divizija NOVJ u istočnu Bosnu . . . . .	208
Zaključak. . . . .	210

## 5

## OPERACIJE U CRNOJ GORI I HERCEGOVINI

Situacija početkom septembra 1944 godine. . . . .	212
Tok operacija. . . . .	215
<i>Borbe u septembru i prvoj polovini oktobra.</i> . . . .	215
<i>Oslobođenje Crnogorskog Primorja sa zaledem.</i> . . . .	229
<i>Borbe 29 divizije u dolini donjeg toka Neretve.</i> . . . .	234
<i>Završne borbe za oslobođenje Crne Gore.</i> . . . .	236
Zaključak. . . . .	248

## 6

## OPERACIJE U DALMACIJI

Situacija početkom septembra 1944 godine. . . . .	250
Tok operacija — prva etapa. . . . .	255
<i>Oslobođenje srednjedalmatinskih ostrva.</i> . . . .	255
<i>Dejstva 8 korpusa u primorskom pojasu.</i> . . . .	262
Druga etapa. . . . .	267
<i>Oslobođenje južne Dalmacije.</i> . . . .	267
<i>Oslobođenje srednje Dalmacije.</i> . . . .	274
<i>Oslobođenje severne Dalmacije.</i> . . . .	279
Treća etapa. . . . .	284
<i>Kninska operacija.</i> . . . .	284

### III

## DEJSTVA SNAGA NOVJ U BOSNI, HRVATSKOJ I SLOVENIJI U DRUGOJ POLOVINI 1944 GODINE

### 1

#### BORBE U BOSNI

Situacija polovinom 1944 godine. . . . .	299
Borbe u Bosanskoj Krajini i u centralnoj Bosni. . . . .	302
<i>Dejstva u rejonu donjeg toka Sane.</i> . . . .	304
<i>Druga banjalučka operacija.</i> . . . .	308
<i>Oslobođenje Travnik i borbe u dolini Lašve.</i> . . . .	320
Borbe u istočnoj Bosni. . . . .	331
<i>Dejstva u širem rejonu Tuzle.</i> . . . .	331
<i>Dejstva na komunikaciji Sarajevo—Višegrad.</i> . . . .	334
<i>Borbe na levoj obali Drine.</i> . . . .	339
<i>Poraz četnika kod Tuzle.</i> . . . .	341

### 2

#### BORBE U HRVATSKOJ

Situacija polovinom 1944 godine. . . . .	343
Borbe u Kordunu, Baniji i Žumberku. . . . .	345
<i>Dejstva na komunikacije.</i> . . . .	347
<i>Borbe u rejonu Bihća i Plaškog.</i> . . . .	351
<i>Borbe u gornjem toku Korane.</i> . . . .	355
Borbe u Lici, Gorskom Kotaru, Hrvatskom Primorju i Istri . . . .	356
<i>Dejstva na komunikacije.</i> . . . .	358
<i>Povezivanje slobodne teritorije Like i Dalmacije</i> . . . .	361
<i>Oslobođenje Gračaca.</i> . . . .	363
Borbe u Slavoniji i Zagorju . . . . .	365
<i>Oslobođenje Požeške i Daruvarske Kotline.</i> . . . .	366
<i>Dejstva u Moslavini i na Bilogori.</i> . . . .	371
<i>Prodor 6 i 10 korpusa u Podravinu.</i> . . . .	375
<i>Dejstva 6 korpusa u istočnoj Slavoniji.</i> . . . .	379
<i>Dejstva 10 korpusa.</i> . . . .	383
<i>Borbe za virovitički mostobran.</i> . . . .	385

### 3

#### BORBE U SLOVENIJI

Situacija polovinom 1944 godine. . . . .	388
Borbe u julu i avgustu. . . . .	389
<i>Dejstva u Dolenjskoj i Notranjskoj.</i> . . . .	389
<i>Dejstva u Slovenačkom Primorju, Beneškoj Sloveniji i</i> <i>Gorenjskoj.</i> . . . .	391
<i>Dejstva u Štajerskoj.</i> . . . .	394
Napadi na neprijateljska uporišta i komunikacije u septembru . . .	397
<i>Oslobođenje Crnog Vrha.</i> . . . .	397
<i>Proširenje slobodne teritorije u Štajerskoj.</i> . . . .	398
<i>Napad na most kod Litije i na Stampetov most.</i> . . . .	399
Napad nemačkih snaga na slobodnu teritoriju . . . . .	401
<i>"~Prodor Nemaca u Lošku Dolinu i borbe u Suhoj Krajini</i> . . .	401
<i>Prodor na Trnovski Gozd i borbe u Poljanskoj Dolini</i> . . .	403
<i>Prodor Nemaca v Gornju Savinjsku Dolinu i na Pohorje</i> . . .	406

## IV

## ZIMSKE OPERACIJE

## 1

## DEJSTVA 1, 2 i 3 ARMIJE

Borbe u Sremu	
<i>Operacije do formiranja 1 armije.</i>	409
<i>Operacije 1 armije.</i>	414
Borbe u Baranji	
<i>Forsiranje Dunava kod Batine.</i>	417
Borbe u Podravini	
<i>Operacije 3 armije.</i>	419
Borbe u istočnoj Bosni	
<i>Operacije 2 armije.</i>	426

## 2

## SAMOSTALNA DEJSTVA KORPUSA NOVJ

Borbe u centralnoj Bosni	
<i>Dejstva 5 korpusa.</i>	440
Borbe u Hrvatskoj	
<i>Dejstva 4 korpusa.</i>	444
<i>Dejstva 11 korpusa.</i>	446
Borbe u Sloveniji	
<i>Dejstva 7 korpusa.</i>	449
<i>Dejstva 9 korpusa.</i>	452
<i>Dejstva jedinica IV operativne zone.</i>	455
Borbe u Hercegovini	
<i>Mostarska operacija.</i>	459
Zaključak o zimskim operacijama.	471

## V

OFANZIVA JUGOSLOVENSKE ARMIJE ZA KONAČNO  
OSLOBODENJE ZEMLJE

## 1

## PROBOJ NEPRIJATELJSKOG FRONTA U JUGOSLAVIJI

Situacija na jugoslovenskom ratištu marta 1945 godine.	473
Operacije 4 armije.	481
<i>Neprijateljske snage pred frontom 4 armije.</i>	481
<i>Plan operacija 4 armije.</i>	485
<i>Ličko-primorska operacija.</i>	486
<i>Zaključak.</i>	514
Operacije 2 armije i Operativne grupe korpusa.	516
<i>Sarajevska operacija.</i>	517
<i>Oslobodjenje Doboja.</i>	534
Operacije 1 armije.	537
<i>Neprijateljske snage pred frontom 1 armije.</i>	537
<i>Plan operacija.</i>	539
<i>Prethodne operacije Južne operativne grupe divizija.</i>	541
<i>Proboj Sremskog fronta.</i>	545

Operacije 3 armije . . . . .	559
<i>Forsiranje Drave.</i> . . . . .	562
<i>Oslobođenje Osijeka, Našica i D. Miholjca.</i> . . . . .	566

2

OPERACIJE 1, 2 i 3 ARMIJE DO IZBIJANJA NA LINIJU  
VIROVITICA, R. ILOVA, R. UNA

Nastupanje 1 armije . . . . .	572
<i>Oslobođenje Đakova i prodor 1 proleterske divizije u rejon Pleternice.</i> . . . . .	574
<i>Borbe na pravcu Strižvojnja—Brod.</i> . . . . .	578
<i>Oslobođenje Pleternice, Broda i Sl. Požege.</i> . . . . .	584
Nastupanje 3 armije . . . . .	598
<i>Oslobođenje Virovitice.</i> . . . . .	598
Nastupanje 2 armije . . . . .	607
<i>Oslobođenje Bos. Broda i izbijanje u dolinu Une.</i> . . . . .	607
Nastupanje 4 armije . . . . .	611
<i>Tršćanska operacija.</i> . . . . .	611
<i>Oslobođenje Ljubljane, Dolenjske, Gorenjske i Slovenačke Koruške.</i> . . . . .	668

3

PROBOJ NEPRIJATELJSKOG FRONTA NA LINIJI DRAVA,  
BILOGORA, ILOVA, DONJI TOK UNE

Nastupanje 3 armije	
<i>Proboj fronta na Bilogori.</i> . . . . .	677
Nastupanje 1 armije	
<i>Proboj fronta na Ilovi.</i> . . . . .	683
Nastupanje 2 armije	
<i>Borbe na Uni i oslobođenje Karlovca.</i> . . . . .	699
Oslobođenje Zagreba i gonjenje neprijatelja do njegovog konačnog uništenja . . . . .	706
<i>Nastupanje 3 armije.</i> . . . . .	708
<i>Nastupanje 1 armije.</i> . . . . .	715
<i>Nastupanje 2 armije.</i> . . . . .	722

VI

OPŠTI ZAKLJUČAK	724
-----------------	-----

V